

PARALELĂ ÎNTRE TEORIA APARENȚEI DIN DREPTUL DE INSPIRAȚIE FRANCEZĂ ȘI ESTOPPEL-UL DIN DREPTUL ANGLO-SAXON

drd. Claudia Topan

Trouvant son origine dans l'équité, la théorie de l'apparence a été créée pour corriger la rigueur des règles de droit. L'apparence participe désormais au bon fonctionnement du système juridique et se révèle consubstantielle au principe de sécurité. L'estoppel et l'apparence peuvent être considérés comme des exceptions par rapport à la voie d'action habituelle de la loi. L'estoppel - l'interdiction de se contredire au détriment d'autrui - était à l'origine un mécanisme purement procédural, mais il a évolué vers une règle de fond. Aujourd'hui, certaines de ses applications peuvent être comparées au mécanisme de l'apparence. On trouve des similitudes en ce qui concerne leurs domaines, leurs conditions d'application et leurs effets. La bonne foi s'érige comme condition essentielle de fonctionnement pour les deux mécanismes cités.

1. Aparența. Aparenței i-au fost dedicate multe studii în drept, dar subiectul este departe de a fi epuizat, date fiind versatilitatea noțiunii și carențele legislative în domeniu. Ideea de aparență producătoare de efecte juridice – teoria aparenței – poate fi definită ca teoria ce constă în a recunoaște eficacitate juridică unor acte care nu sunt pe deplin conforme condițiilor strict juridice și care, din acest motiv, ar trebui să fie nule, dar sunt încheiate cu bună-credință și cu prudență sporită¹. Se iau în considerare, astfel, acele situații ce se înfățișează, sub toate condițiile exterioare, ca situații reale, adevărate.

Se pune întrebarea: terții se pot încrede în ceea ce au luat, cu bună-credință, drept situație reală, sau se văd nevoiți să accepte o realitate pe care nu o puteau cunoaște? Un raționament logic ar cere trecerea realității în fața aparenței înșelătoare, dar echitatea cere sacrificarea primeia în favoarea celei de-a doua, aceasta fiind esența teoriei aparenței². Odată cu evoluția societății, cu dezvoltarea economică și cu pătrunderea în cotidian a computerului și a internetului, a crescut numărul raporturilor juridice, în sens de *negotium iuris*, în care intră subiecții de drept și, în același timp, frecvența erorilor și a fraudelor.

Data fiind dinamica relațiilor interumane, prin intermediul dreptului trebuie să se găsească mijloacele și instrumentele necesare fluidizării raporturilor juridice dintre subiecții de drept. Securitatea juridică absolută este, într-adevăr, doar un deziderat³, dar trebuie asigurat un echilibru între securitatea statică, ce

¹ Ion Dogaru, *Drept civil. Idei producătoare de efecte juridice*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 158.

² Jean Calais-Auloy, *La notion d'apparence en droit commercial*, p. 16.

³ Ion Dogaru, *Drept civil. Idei producătoare de efecte juridice*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 149.

protejează interesele titularilor drepturilor, și cea dinamică, ce privește interesele dobânditorilor de drepturi.

Textele legale nu precizează elementele constitutive ale teoriei aparenței, astfel încât aceasta rămâne o creație jurisprudențială. Este importantă claritatea condițiilor de aplicare a teoriei aparenței, dat fiind rolul său în reducerea insecurității juridice ce se insinuează uneori în dreptul civil în general și în materia contractelor în special. În încercarea de fundamentare teoretică, se folosesc expresii ca „eroare comună”, „eroare legitimă”, „credință legitimă” (vezi dreptul francez), acestea conducând spre ideea de bună-credință. Existența bunei-credințe din partea terților este necesară și suficientă în jocul aparenței⁴. *La croyance légitime* – credința legitimă – a terților înșelați de situația aparentă pare a fi, conform doctrinei franceze, criteriul unic de angajare a mecanismului aparenței.

Angajarea subiecților de drept în raporturi juridice este deosebit de importantă sub aspectul intereselor economice, dar aceasta nu se poate accepta cu depășirea granițelor moralei în conduita umană. Astfel, buna-credință apare ca o condiție determinantă în recunoașterea efectelor juridice pe care aparența le produce în anumite situații concrete. Interesele economice, deși puternice, nu pot justifica prin ele însele eficacitatea aparențelor, ci doar în măsura în care li se alătură un ideal moral, un scop permis de lege și de bunele moravuri, destul de evident pentru a demonstra cinstea, voința de conformare, atitudinea prudentă, în esență buna-credință a individului.

O conduită prudentă și dovedirea inevitabilității erorii în care se află subiectul de drept pot convinge instanța de judecată să aplice regula *error communis facit ius* sau să acorde considerare juridică unei aparențe neconsacrate încă în planul reglementărilor juridice.

Deși efectele recunoscute unor situații aparente – ce conduc la consolidarea de drepturi dobândite în temeiul unei aparențe juridice – sunt efecte extralegale, motivația recunoașterii acestora rezidă în uniunea aparenței cu buna-credință. Din aceasta rezultă o disjungere clară între buna și reaua credință, domeniul de aplicare în materie a recunoașterii efectelor juridice în temeiul ideii de aparență fiind limitat la situațiile în care buna-credință nu poate fi pusă la îndoială. Aplicațiile teoriei aparenței s-au dezvoltat continuu din momentul creării sale. Spre exemplu, dacă la început avea drept consecință juridică doar ineficacitatea contractului, mai apoi a ajuns să accentueze efectele acestuia, prin crearea de obligații bazate pe buna-credință a contractantului. În primul caz, mecanismul aparenței creează obligații, în cel de-al doilea are rolul de a îndruma judecătorul spre o interpretare corectă a contractului. Astfel, mecanismul aparenței se substituie într-un fel contractului devenind o sursă autonomă de drept.

Ideea de aparență are aplicații în aproape toate domeniile dreptului, mai cu seamă în dreptul civil și domeniile apropiate lui.

---

⁴ Anne Danis-Fatôme, *Apparence et contrat*, Ed. LGDJ, Paris, 2004, p. 535.

Prin teoria aparenței, dreptul de inspirație franceză se apropie de *Common Law*, bazat pe fapte⁵, prin legătura făcută cu *reliance* – noțiune ce semnifică în dreptul englez încrederea acordată din motive obiective și exterioare subiectului de drept. Conduitele ostensibile devin surse de drepturi și de obligații, iar voința rămâne pe un loc secundar.

Prin efectele sale juridice, teoria aparenței se constituie ca o excepție de la principiile ce guvernează materia nulității, fiind recunoscută contribuția ei la întreținerea circuitului juridic.

2. Estoppel. Împrumutat din limba engleză și folosit ca atare, termenul *estoppel* nu are un echivalent lingvistic în textele de drept ale altor state. Își are originile în latinescul *stoppa* și în verbul francez *estouper* – formă arhaică a lui *étouper* (a astupa). În dreptul internațional se face adesea apel la *estoppel* pentru a sancționa contradicțiile întâlnite în politica externă a unui stat. În dreptul privat, prin *estoppel* se declară inadmisibilă o afirmație care, deși conformă cu realitatea, este contrară atitudinii anterioare adoptate de autorul său. Dreptul englez protejează atât *the reliance* – încrederea acordată unei situații exterioare și obiective, cât și *the confidence* – încrederea acordată unei persoane – și cere subiectului de drept să aibă o atitudine coerentă și rezonabilă.

Estoppel-ul a fost la origine un mecanism pur procedural, recunoscut în sistemul anglo-saxon ca principiu de drept și de morală. Este o instituție originală, proprie pentru *Common Law* și nu are un echivalent direct în dreptul de inspirație franceză sau în alte sisteme de drept de pe continent. În esență, prin *estoppel* se urmărește stoparea, împiedicarea cuiva de a contrazice aparența pe care chiar el a creat-o, dacă prin aceasta s-ar aduce atingere altei persoane.

Domeniul său de aplicare este foarte larg, cuprinzând dreptul civil, bancar, al asigurărilor, dreptul comercial internațional sau dreptul muncii. Lord Denning prezenta estoppel-ul în *Moorgate Mercantile v Twitchings* (1976) ca fiind „un principiu de justiție și de echitate”. Îl descrie în continuare astfel: „*It comes to this: when a man, by his words or conduct, has led another to believe in a particular state of affairs, he will not be allowed to go back on it when it would be unjust or inequitable for him to do so*”⁶ – când o persoană, prin cuvintele sale sau prin comportament, lasă o altă persoană să creadă într-o anumită stare de fapt, nu i se va permite să revină asupra a ceea ce a spus sau făcut dacă acest lucru este injust sau inechitabil.

Două exemple simple pot contribui la clarificarea noțiunii. Unul ar fi cazul unui creditor care își informează neoficial debitorul că l-a iertat de datorie. Mai apoi, chiar dacă contractul inițial nu s-a încheiat, creditorul va fi oprit prin mecanismul *estoppel* de a mai colecta debitul în cazul în care se răzgândește, considerându-se că ar fi nedreaptă – *unfair* – o asemenea schimbare de atitudine față de debitorul ce s-a încrezut în situația aparentă creată de creditorul său.

⁵ Agnès Rabagny, *Théorie générale de l'apparence en droit privée*, Laboratoire de droit civil, Université Paris II.

⁶ Citat de E. Cooke, *The Modern Law Of Estoppel*, Oxford University, 2000, p. 2.

Un alt exemplu, mai puțin academic, dar sugestiv, este dat de un profesor francez ce prezintă situația unui student străin ce spune că nu mai poate continua să studieze la universitatea respectivă deoarece nu are bani destui pentru a-și cumpăra cărțile necesare studiului. Profesorul se angajează să îi pună la dispoziție studentului toate cărțile necesare și pe baza acestei promisiuni studentul rămâne în continuare la universitate. În acest caz, profesorul nu poate reveni asupra promisiunii făcute ce l-a determinat pe student să își continue studiile acolo.

Din aceste exemple se pot desprinde condițiile de aplicare pentru *estoppel*: emiterea unei promisiuni și revenirea asupra acesteia în sensul nerespectării ei; promisiunea făcută unei persoane sau unui grup de persoane să fie clară și neechivocă; beneficiarul promisiunii să-și fi modificat comportamentul în baza celor promise; retragerea promisiunii să cauzeze prejudicii celui ce s-a încrezut cu bună-credință în aparența creată.

Estoppel-ul cunoaște mai multe forme. Cea mai importantă categorie este formată din *reliance-based estoppels*, adică cele bazate pe încredere, și cuprinde, la rândul său: *estoppel by representation of fact* – când sunt întrunite următoarele elemente: o persoană A crează o reprezentare falsă unei persoane B sau unui grup din care B face parte; A este conștient de faptul că, urmare a aparenței create, B va acționa; având motive să creadă în reprezentare, B acționează în detrimentul său; ulterior, A neagă adevărul sugerat de reprezentare. Reprezentarea trebuie să fie clară și neambiguă, făcută prin cuvinte sau prin comportament. De asemenea, ea poate fi indusă prin omisiune sau neglijarea îndatoririi de a prezenta anumite aspecte.

Promissory estoppel – când o persoană face o promisiune unei alte persoane fără a exista însă între ele un contract. *Proprietary estoppel* – când părțile sunt în litigiu cu privire la un titlu de proprietate asupra unui bun imobil (cel mai adesea un teren).

Pe lângă aceste tipuri, mai există și altele care se depărtează însă ca sens de teoria aparenței. Unii autori au considerat că la baza principiului *estoppel-ului* se află un acord implicit încheiat între autorul reprezentării și cel ce acționează în virtutea acesteia, sub forma unei convenții sau cvasi-convenții. Această accepțiune prezintă dublul inconvenient de a deforma concepte din materia contractelor și de a goli de conținut noțiunea invocată, întrucât simpla existența a unei convenții între părți ar fi prin ea însăși suficientă. Majoritatea autorilor văd însă în *estoppel* o aplicare a principiului bune-credințe. Utilizarea abuzivă a *estoppel-ului*, în absența unui prejudiciu efectiv creat de reprezentarea inițială, poate genera situații controversate în jurisprudență.

3. Paralela aparență – estoppel. Apropierea noțiunii de *estoppel* de teoria aparenței este recunoscută, la nivel internațional, de o mare parte din doctrină. Cele două noțiuni au în comun chiar esența lor, avându-și rădăcinile în dorința de justiție și echitate. Noțiunea de *estoppel* se bazează, de fapt, pe două elemente: pe de o parte, inconsecvența (*inconsistency*) celui care promite, iar pe de altă parte, încrederea acordată autorului reprezentării inițiale de către cel ce invocă mecanismul (*reliance*). Insistând asupra unuia sau a celuilalt element, suntem

conduși către analogia cu principiul *non concedit venire contra factum proprium*, în sensul că nimeni nu se poate contrazice în detrimentul altuia, întâlnit în dreptul german și elvețian, respectiv cu teoria aparenței din dreptul de inspirație franceză.

Asemănarea cu teoria aparenței rezidă din aceea că ambele au drept rezultat, pe de o parte, sancționarea subiectului de drept care prin atitudinea sa creează sau lasă în mod conștient să se creeze o situație aparentă ce se înfățișează ca reală în fața celui ce invocă unul din cele două mecanisme și, pe de altă parte, conferirea de eficacitate juridică unei situații ce are la bază buna-credință. În dreptul englez, situația aparentă trebuie să fi fost creată în mod conștient, voit, știind că aceasta ar putea conduce la o acțiune din partea persoanei induse în eroare de falsa reprezentare.

Principiul aparenței și mecanismul *estoppel-ului* intervin frecvent în aceleași domenii, în special în tranzacțiile mobiliare și în materia reprezentării, dar regulile ce le guvernează rămân distincte. *Estoppel-ul* din dreptul englez sancționează comportamentele contradictorii și participă, asemenea teoriei aparenței, la protejarea bunei-credințe. Teoria aparenței este apropiată de instituția *estoppel-ului* dat fiind faptul că ambele promovează ideea respectării bunei-credințe și a încrederii legitime.

Pentru aprecierea întinderii obligațiilor celui împotriva căruia acționează *estoppel-ul* sau teoria aparenței, instanța va analiza buna-credință a celui ce invocă unul din aceste mecanisme. Buna-credință apare ca o noțiune *colorée de morale*⁷, iar dreptul o ia în considerare pentru a moraliza situația de fapt avută în vedere și pentru a justifica astfel nașterea anumitor efecte juridice⁸. Ea se va aprecia pentru ambele mecanisme *in abstracto*, raportându-se comportamentul subiectului de drept la atitudinea prudentă a unui om diligent, așa-numitul *reasonable man*.

Anumite limitări în aplicarea teoriei aparenței, impuse de situații particulare, se regăsesc și în aplicarea *estoppel-ului* anglo-american. De exemplu, atunci când cel împotriva căruia *estoppel-ul* ar trebui să acționeze este un incapabil. Acționând pe căi diferite – interzicerea recunoașterii în justiție a existenței unei stări de fapt contrare reprezentării inițiale, respectiv menținerea unor drepturi dobândite în virtutea unei situații aparente – teoriile *estoppel-ului* și aparenței conduc adesea la efecte similare în aplicarea lor concretă. Mecanismul *estoppel-ului* conferă forță obligatorie unei aparențe de angajament⁹. Ca și în cazul teoriei aparenței, acesta are drept rezultat menținerea unei situații aparente. Ambele mecanisme au efecte oarecum extralegale, acțiunea lor fiind în principiu limitată.

Estoppel-ul se aplică în dreptul anglo-saxon în cazuri similare celor din dreptul de inspirație franceză, unde subiectul de drept ce a comis o eroare legitimă este protejat de mecanismul aparenței.

---

⁷ Y. Loussouarn, *Rapport de synthèse sur la bonne foi*, Travaux de l'association H. Capitant, Ed. Litec, 1992, p. 12.

⁸ Chung-Wu Chen, *Apparence et représentation en droit positif français*, L.G.D.J., Paris, 2000, p. 294.

⁹ O. Moreteau, *L'estoppel et la confiance légitime, Elément d'un renouveau du droit de la responsabilité, Droit anglais et droit français*, Lyon, 1990, p. 24.

În materia contractelor, mecanismul *estoppel-ului* poate fi apropiat de cel al aparenței. Efectele aplicării lor sunt, pe de o parte, crearea de noi obligații și, pe de altă parte, interpretarea contractelor. Una din formele sale, *estoppel of apparent ownership*, se apropie de teoria proprietății aparente, acest mecanism aplicându-se însă doar bunurilor mobile. Într-o altă formă, aparținând categoriei *estoppel by representation*, aplicarea sa are același efect cu teoria proprietății aparente în materia bunurilor imobile¹⁰. Aici mecanismul *estoppel-ului* are ca efect, ca și teoria aparenței, compensarea ineficacității unui contract.

În materia reprezentării, mandatul aparent poate fi comparat cu *agency by estoppel* din dreptul anglo-american. Diferențele însă sunt evidente. Astfel, *estoppel-ul* acordă o importanță deosebită conduitei reprezentatului și în mai mică mai mică măsură celei a mandatarului aparent sau a terțului, în timp ce principiul aparenței are în centru pe terțul de bună-credință înșelat de situația neadevărată ce se înfățișă drept reală. Sistemul nostru de drept îl protejează pe terțul de bună-credință atâta vreme cât circumstanțele nu i-au impus acestuia să verifice întinderea puterilor mandatarului aparent.

Estoppel-ul comportă aplicații care îl distanțează de mecanismul aparenței, deosebirile fiind generate de funcția inițială pur procedurală a acestuia. Mecanismul *estoppel* se deosebește de teoria aparenței prin aceea că este aplicabil atât în cazul în care aparența este contrară realității, cât și atunci când este conformă cu ea. Inițial, în cazul *estoppel-ului*, victima trebuia să fi suferit un prejudiciu. Modul în care *estoppel-ul* a evoluat în dreptul american a condus la suprimarea acestei condiții, considerându-se că existența prejudiciului nu era absolut necesară, fapt ce l-a îndepărtat mai mult de teoria aparenței. Teoria aparenței constă în a recunoaște eficacitate juridică unor acte care nu sunt pe deplin conforme cu legea, dar sunt încheiate cu bună-credință și cu prudență sporită, iar *estoppel-ul* are drept efect interzicerea exercitării unui drept de către titularul acestuia ca o sancțiune față de atitudinea sa oscilantă. Astfel, principiul aparenței se bazează pe situația ostensibilă, iar *estoppel-ul* pe comportamentul oscilant al autorului aparenței. În plus, *estoppel-ul* este o regulă delictuală. Terții sunt protejați doar în măsura în care se dovedește existența unui comportament imputabil autorului reprezentării. Ei trebuie să facă dovada contradicției din comportamentul interlocutorului

Teoria aparenței nu sancționează nici crearea cu intenție a unei aparențe înșelătoare, nici negarea ulterioară a acesteia. Ea s-a detașat de răspunderea civilă pentru a deveni un mecanism autonom. Teoria aparenței și *estoppel-ul* contribuie la garantarea stabilității tranzacțiilor, fiind considerate „mécanismes de confiance”.

---

¹⁰ Ch. Cauchy Psaume, *L'estoppel by representation: étude comparative de droit privé français et anglais*, L.G.D.J., Paris, 1999, p. 13.